

IXTISOSLASHTIRILGAN MADANIYAT MAKTABLARIDA „AKADEMIK XONANDALIK“ YO'NALISHIDA OVOZNI TO'G'RI YO'LGA QO'YISH METODIKASI

Xurshida Gafurova Kurbanaliyevna

Toshkent Viloyati ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabi Vokal san'ati:

„Akademik xonandalik“ yo'nalishi birinchi toifali o'qituvchisi

+998993238940

Annotatsiya: Akademik xonandalik san'ati O'zbekiston va umuman Sharq musiqa madaniyatida chuqur ildizlarga ega bo'lib, zamonlar osha taraqqiy etib kelmoqda. „Akademik xonandalik“ zamonaviy madaniyat maktablarida asosiy yo'nalishlardan biri sifatida o'rgatiladi. Uning samarali va ilmiy asosda o'qitilishi uchun maxsus metodika va didaktik yondashuvlar ishlab chiqilgan bo'lishi zarur. Xususan, ovozni to'g'ri yo'lga qo'yish, ya'ni vokal tayyorlash, tovush imkoniyatlarini ochish va rivojlantirish, yuksak badiiy mahoratni shakllantirish akademik xonandalar tayyorlashda asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Akademik xonandalik, ovozni to'g'ri yo'lga qo'yish, metodika, vokal mashqlari, nafas texnikasi, rezonans, artikulyatsiya, dksion, sahna madaniyati, musiqiy eshitish.

Ovoz – insonning tabiiy musiqiy asbobi bo'lib, to'g'ri yo'lga qo'yilgan vokal asosan nafas olish, nota intonatsiyasi, rezonanslarni boshqarish va musiqiy mazmunga mos ovoz ekspressiyasini rivojlantirishga asoslanadi. Ovozni to'g'ri yo'lga qo'yish maktablarida bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi. Talabani ilk bosqichdan boshlab o'z ovoz diapazoni, tembr, barvaqtlik va tovush kuchi, yallig'i, artikulyatsiyasi, nafas olish texnikasi to'g'ri o'rgatiladi. Har bir o'quvchi ovozini yaxshi anglash, uni to'g'ri ishlatish va kamchiliklarni bartaraf etishni o'rganadi. Mashg'ulotlar nazariy va amaliy tarzda, musiqiy savodxonlikni rivojlantirish, tinglash, intonatsiya va ritm borasida ham chuqur bilim va ko'nikma talab etadi. Ovoz yo'lga qo'yish metodikasining asosiy bosqichi nafas olish texnikasini to'g'ri

o'rganishdan boshlanadi. Akademik xonandalikda nafas asosiy omil hisoblanib, ayniqsa, diafragmani isloh qilish, jimjimador, o'tkir va uzoq davom etadigan tovushlar chiqarishda muhim ahamiyatga ega. Diafragma orqali to'g'ri nafas olish, mushaklarning o'zaro muvofiqligini ta'minlash, havo harakatining ovoz hisobiga muvozanatli tarzda uzluksiz ravishda o'tishiga zamin yaratadi. O'quvchilar avvalo, fe'llar orqali diafragma va ko'krak bo'shlig'i nafasini farqlash, engillik va silliqlik, turli qiyinchiliklarsiz ovoz chiqarish uchun oddiy amaliy mashqlarni o'rganadilar [1].

Ovozning tabiiy va iste'dodli paxta donasi sifatida saqlanishi uchun asosiy e'tibor tovush bog'lab chiqarilishiga qaratiladi. Ovoz tellari ortiqcha zo'riqmasdan, yengil va erkin harakat qilishiga muhit yaratiladi. Shu bilan birga, akademik xonanda o'z ovoz tipini – soprano, mezzo-soprano, tenor, bariton, bas va boshqalarni aniqlash, yosh o'quvchilarda tovush o'zgarishlarini to'g'ri kuzatish, ortiqcha bosim va haddan tashqari kuchlanishni oldini olish lozim. Ixtisoslashtirilgan maktablarda o'qituvchilar tomonidan har bir o'quvchining ovoz imkoniyatlari, neytral nuqtalari, rezonans imkoniyati, fo'rte va piyada ijrosining o'ziga xos jihatlari tanib chiqiladi. Shu asosda vokal repertuar tanlanadi va ijro uslublari shakllantiriladi. Akademik xonandalikda ikkinchi ustuvor yo'nalish – artikulyatsiya va diksiyani to'g'ri rivojlantirishdir. Ovoz yetib borishi, so'zlarning to'lig'i va aniqligi, muzikal va emosional jihatdan boyligi uchun lab, til, jag', milk va bo'g'iz sohasining harakatchanligi ahamiyatli. Nutq asoslari, fonetik aniqlik har bir saviyaga ko'ra mashq qildiriladi. So'zlarni sifatli talafuz qilishda, asar matnining g'oya va hissiyotini yetkazishda og'iz-gap mushaklarini mustahkamlash asosiy talablardan biri hisoblanadi. Har xil ovoz pardalariga xos artikulyatsion mashqlar orqali talaffuzga aniqlik va boylik kirib keladi [2].

Ovoz tuzilishining yana bir muhim mezoni – rezonanslarni boshqarish. Rezonanslarni to'g'ri yo'lga qo'yish ovozga kenglik, yengillik, kuch va boy tembr bag'ishlaydi. Ovozni bosh sohasiga yoki ko'krak sohasiga yo'naltirish, rezonans nuqtalarini tanish va his qilish uchun maxsus mashqlar qilinadi. Yuqori shakllantiruv nuqtalarni anglash va bajara olish ovoz imkoniyatlarini kengaytiradi. Ixtisoslashgan

madaniyat maktablarida vokal texnika metodikasi alohida e'tibor bilan ishlab chiqilgan. Vokal mashqlar, skala, gamma, arpejio, legato va anglatto uslublari yordamida ovoz yumshokligi, silliqqligi, tezkorligi va kuchi rivojlantiriladi. Har bir o'quvchi o'z ovozigga mos keladigan tarzda mashq bajaradi, ovoz oralig'i kengaytiriladi, ijrosi silliqqlashtiriladi. Dinamik va agogik o'zgarishlarni to'g'ri chiqarish, pianissimo va forte, legato va stakkato, portamento va boshqa ijro elementlarini o'zlashtirish uchun mutaxassis pedagog yetakchiligida ko'plab mashg'ulotlar o'tkaziladi. Mahoratli xonanda shakllanishida musiqiy eshitish qobiliyati – intonatsiya aniq ishlashi, musiqiy eshitish va ifoda qilish imkoniyatlarini rivojlantirish uchun solfedjio, musiqiy diktant, vokal egiluvchanlik va improvizatsiya mashqlari amalga oshiriladi. Avvalo, xonandalar uchun asar mazmuni, musiqiy obro', janr va uslubning to'g'ri talqini, g'oya va hissiyotlarni yetkazish, texnik va badiiy sifatlarni birlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ovoz imkoniyatini to'g'ri yo'lga qo'yish badiiy asarni yuqori darajada ifodalashni kafolatlaydi [3].

So'z va musiqa uyg'unligi pedagogik yondashuvda alohida ahamiyatga ega. Ovoz va matn uyg'unligi, asarning mazmuniga to'liq singib ketgan holda ijro etilishi uchun har bir pedagog mashg'ulot davomida psixologik muhit va hissiy tarbiya, muloqot, hayajon va cho'qqidagi ifodani uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Madaniyat maktablarida o'quvchi psixofizik tayyorgarligiga alohida e'tibor qaratiladi, ya'ni nafaqat ovoz imkoniyatlari, balki sahna harakati, ruhiy-barqarorlik, kuzatuvchanlik va o'zini namoyon qila olish kabi kasbiy fazilatlarni shakllantirish yo'lga qo'yiladi. Akademik xonandalikda uslubiy xususiyatlarni o'rgatish jarayonida, har bir o'quvchi o'z tovush rangini – tembrini, ovoz oraliqlarini, uslub elementlarini o'zlashtirish, ovozga bosim yoki haddan tashqari kuch tushmasdan ijro etishini bir necha yil davomida turli bosqichlarda sayqallaydi. Postura – to'g'ri tik turish, tana a'zolarining to'g'ri joylashuvi, psixologik xotirjamlik, bosimni sezmaslik yoki zo'riqish holatlariga yo'l qo'yimaslik, ovoz torlari va nafas apparatining mosligi mustahkamlab boriladi. Akademik xonandalik vokal metodikasida tinglovchi bilan hissiy bog'lanishni topishingiz uchun, sahnadagi chiqishlar, konsert dasturlari, yakka

va ko'pchilik ovozlardagi ishtirok, kamera va xor ijrosida mashg'ulotlar amalga oshiriladi. Ishtirokchilar uchun tovushni ochishda tashqi va ichki rezonatorlarni birlashtirish, hissiy jihatdan kamchiliklarni bartaraf etish, auditoriyani hayratda qoldirish uchun badiiy g'oya, vokal mahorat, so'z va ohang uyg'unligini tez va aniq ifodalash talab qilinadi [4].

Nafas va tovush bog'lanishini mustahkamlash, ko'krak va bosh rezonatorlaridagi o'ziga xosliklarini to'liq ochib berish uchun har xil jismoniy mashqlar, ovoz yorqinligini oshirish, hissiy bostirish yoki dramatik yengillik kiritishga mo'ljallangan texnikalar o'rganiladi. Bir maromda, uzoq davom etadigan ifoda yoki murakkab ozorli asarlarda ovozni to'g'ri taqsimlash, undan samarali foydalanish uchun muntazam pedagogik nazorat, mustaqil mashq, tinglash va o'zini tahlil qilish muhim o'rin tutadi [5].

Akademik xonandalik talabalarining nafaqat vokal, balki musiqiy tafakkuri, badiiy didi, o'zini namoyon qilish mahorati, til va mimika, sahna madaniyati, zamonaviy psixologik tayyorgarlik, yuqori darajada madaniyatli va ma'rifatli inson sifatida yetishib chiqishi uchun maktablarda malakali pedagoglar, zamonaviy texnik baza, keng jamoatchilik ishtiroki, oilaviy-ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, musiqali aloqalarning ijtimoiy ahamiyatiga ham zarur e'tibor qaratiladi. Ovoz imkoniyatini to'g'ri yo'lga qo'yish, istiqbolli xonandalar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur metodika asosida "Akademik xonandalik" yo'nalishida ovoz imkoniyatlari to'liq ochiladi, kasbiy vokal ifoda, musiqa va badiiy ijod doirasida yetuk natijalarga erishiladi. Ixtisoslashtirilgan madaniyat maktablardagi ovoz bilan ishlash tizimi milliy madaniyat, zamonaviy san'at talablari va xalqaro musiqa ta'limi standartlarini uyg'unlashtirgan holda, har bir o'quvchiga individual yondashuv va kasbiy mukammallikka intilishi bilan ajralib turadi.

Xulosa

Akademik xonandalik yo'nalishida ovozni to'g'ri yo'lga qo'yish metodikasi zamonaviy va milliy vokal maktabining poydevoriga aylanadi. Ushbu metodika vokal texnikasi, musiqa va badiiyat, ovoz gigiyenasi, nafas va rezonansning badiiy uyg'unligi, musiqiy va psixologik tayyorgarlik, individual va jamoaviy ijroni

birlashtirgan holda, yosh xonandani mukammal vokal san'at namoyandasiga aylantirish uchun xizmat qiladi. Ixtisoslashtirilgan madaniyat maktablari uchun ishlab chiqilgan metodik yondashuvlar doimiy tajriba, izlanish va takomillashtirishga asoslanadi, ular har bir o'quvchining tabiiy iste'dodi va imkoniyatlarini to'liq ochishga, O'zbekiston vokal san'ati taraqqiyotiga mustahkam poydevor bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boboyev Sh. "Vokal san'ati asoslari", Toshkent, 2017.
2. To'xtaboyeva N. "Akademik xonandalik: Ovoz texnikasi va metodikasi", Toshkent, 2020.
3. Normatova M. "Madaniyat maktablarida vokal jarayon", O'zbekiston san'ati, 2022.
4. Hasanova G. "O'zbekiston musiqa ta'limi va zamonaviy pedagogik yondashuvlar", Toshkent, 2018.
5. Ergasheva G'. "Sahna nutqi va vokal tarbiyasi", Toshkent, 2021.
6. Respublika ekspert kengashi vokal bo'yicha o'quv dasturlari, Madaniyat va san'at maktablari agentligi, 2022.
7. Xorijiy tajriba: Jeannette LoVetri, "Vocal pedagogy for the 21st Century", New York, 2019.